

O SOLPOR DA CULTURA POPULAR DA ILLA DE ONS (III)

MEIGAS, BRUXAS, FEITIZOS,..., E, “UNHA MULLER DESAS” (I)

Por: Celestino Pardellas de Blas

Debuxos: Miguel Besada Costa (O Grove). Poñelo debaixo do meu nome.



Sigo animando e transmitindo aos lectores e, sobre todo aos investigadores, ese mundo máxico da etnografía dentro da Cultura Popular da Illa de Ons. Fágoo dende a miña modesta aportación, poñendo ao servizo de todos vós, algunhas das historias que fun recompilando ao longo dos anos entre os aunienses/as, sendo consciente da miña falla de preparación para realizalo dun xeito especializado, técnico e científico, xa que non teño estudos específicos en Etnografía-Antropoloxía, nin son experto nesas materias.

Nesta primeira parte exporei algúns dos relatos que recompilei sobre esas persoas que, por diferentes causas, obtiveron esa denominación de meigas, bruxas, ou, como as coñecen en Ons: “*Unha muller desas*”, e noutras entregas falarei, de moitos dos feitizos, maldicións, meigallos,..., que por diferentes razóns, din, que se facían en Ons noutros tempos e que forman parte da interesantísima Cultura Popular desta Comunidade que foi medrando por mor de máis de 150 anos de illamento e pola falla de servizos.

NOTA: Neste artigo non aparecerán os nomes das persoas que me contaron estas historias e, os nomes que emprego, son ficticios, aínda que poden coincidir cos dalgún veciño/a.

INTRODUCIÓN

En Ons, polo menos que eu saiba, non houbo, de xeito <oficial>, mulleres consideradas *Meigas* que posuían unhas calidades e poderes excepcionais, máxicos e sapiencias en artes ocultas.

O que si houbo foron algunhas mulleres que evidenciaban uns interesantes coñecementos sobre o medio natural, plantas medicinais,..., e tiñan fama de curandeiras. Outras colleron sona de botar maldicións e que estas se cumpriran,..., e, á vez, pola contra, tamén podían solucionar problemáticas que tiveran que ver coa superstición, contra os feitizos, encantamentos, malos ollos,... Había as que axudaban despois dos partos se xurdían problemas (nada tiñan que ver coas parteiras),..., e ata as que buscaban solucións a graves enfermidades que os médicos non remediaban.



<https://www.davidtebras.com/FantasiaCeltameigas-gallegas>

Tamén a palabra *Bruxa*, era utilizada entre os aunienses para mal falar doutros veciños/as coas que, por circunstancias varias, non se levaban, tiñanlle envexa,..., ou simplemente era un xeito de menoscabar a esas persoas pola importancia que se daban ou porque se crían mellores que os demais.

CAL É O MOTIVO DO XURDIR EN ONS DESTAS MULLERES

A partir de 1840, aproximadamente, Ons vai coller unha poboación estable que vai vivir de xeito permanente na Illa. Pero a súa vida, ao longo dos seguintes 130 anos, vai ser moi precaria, cunha falla significativa de servizos mínimos (sani-

dade, auga, luz, saneamento,...) e cun illamento tanto xeográfico como institucional, que lles vai obrigar a buscar solucións a esa falta indispensable de servizos básicos.

En Ons, nunca houbo médico nin servizo sanitario algún, tampouco veterinario, e se a iso engadimos que por mor da meteoroloxía e o estado do mar, así como a falla de barcos adecuados ata os anos 60 s.XX, o traslado ao continente dun enfermo ou animal con algún tipo de infección, era case misión imposible, é polo que, a busca de métodos curativos entre os propios veciños era unha necesidade desacougante e urxente.

Quizais algunha veciña xa tiña coñecementos traídos do seu lugar de orixe, pero outras fóronos adquirindo co tempo, sobre todo polos saberes sobre plantas medicinais e co contacto que tiveron con mulleres en terra, **bruxas**, ás que acudían na procura de axuda para solucionar algún problema aos que os médicos non daban solución. Estas mulleres dábanlle todo tipo de remedios, pocións, beberaxes,..., dicíanlle que clase de plantas poderían ir mellor segundo a problemática que lle presentaran,..., e que xeitos había para preparalos e darllos á persoa ou animal enfermo. Logo as aunienses, sobre todo as de máis idade e que posuían algún tipo de calidade especial, aproveitaban esas explicacións, as veces as ampliaban,..., e posteriormente, xa eran elas as que buscaban solucións, chegando algunhas a ser unhas expertas en certas curacións.

Non hai que confundir estas mulleres, ás que poderíamos chamar **meigas**, coas que os veciños cualificaban como **bruxas**, que podería ser calquera veciña da que pensaban que lles provocara algún mal, xa fose por envexa, malos ollos, porque non se levaban con ela, por petición doutra veciña/o,..., ou simplemente porque buscaba facerche mal por algún motivo.

Nesta entrega vou comezar por esas mulleres, digamos **meigas oficiais**, que non vivían na Illa pero ás que acudían os aunienses para resolver os problemas, de todo tipo, aos que non lles atopaban solución, digamos científica, nin médicos, nin especialistas en calquera ramo.

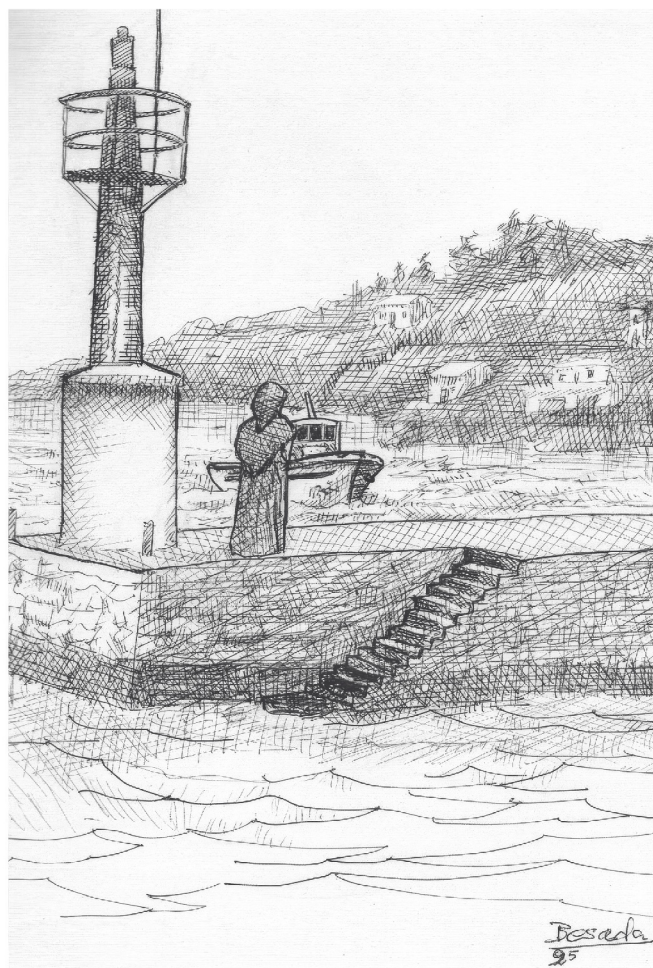
A esas mulleres, en Ons, chamábanas “**Unha muller desas**”

HAI QUE IR A “UNHA MULLER DESAS”

A palabra <bruxa>, con referencia ás mulleres que exercían esas prácticas no continente, era case que tabú pronunciála na Illa, como moito, ao referirse a elas, as cualificaban como “**gitanas**”, sendo a frase: “**Unha muller desas**”, a máis empregada para mencionar ás persoas/mulleres que posuían ou ás que lles atribuían, uns poderes especiais, ás que acudían para solucionar algún problema, polo xeral, que tiña que ver con temática de saúde. Dicían que as había cerca de Bueu: “**Hai unha muller saíndo de Bueu, á que foron moitos da Illa, pero coas persoas non acertaba, cos animais si**”. Tamén falaban dunhas de Vigo: “**Outros da illa foron ata Vigo. Había unha que viñera á illa; acertaba ben, pero foron alá e non a atoparon. Seica había outras, pero non acertaban ben cos remedios**”.

Comentaban que a mellor era unha de Cangas: “**Para ir xunta delas, téñeno pasado moi mal xa que non había barco de pasaxe coma agora e nas dornas era moi arriscado ir se había mal tempo. Cando se puxo moi mala a nai de Juana, viñera un médico, que o trouxeron nun barco da Escola Naval, e lles dixo que a enfermidade estaba moi avanzada xa, e que non tiña cura; déralle unhas medicinas para que non tivera dor**”.

A filla decidiu ir a “**unha muller desas**”. Era inverno e o mar tiraba moito, co que o seu home foi coa dorna ata un barco que estaba traballando cerca da illa para ver se levaban á súa muller a terra para ir, díxolle, xunto ao médico. Acordaron levala, pero tiña que ser a Portonovo; viñérona buscar ao muelle e alá foi. En Portonovo aínda tivo sorte que un patrón de Marín, amigo do que a levou, achegouna ata Marín. Estivo un mundo de **tempo na lonxa de Cantoarena**. Era



xa moi de noite, cando conseguiu que un vendedor de peixe a levara na súa camioneta ata Bueu, creo que ía levar peixe aos Massós. Alí esperou ata a mañanciña para coller o coche de liña que a achegou ata Cangas, onde vivía esa muller e, aínda alí, tivo que andar máis de dúas horas ata a súa casa.

Esa muller de Cangas tiña sona de ser boa curandeira, díxolle o que tiña que facer coa súa nai e volveu para Bueu, onde a trouxeron á Illa. A nai de Juana durou case un ano máis, pero pasou menos dolor nese tempo.”

O de ir a “*unha muller desas*”, foi un costume que utilizaron moitos aunienses para intentar a cura dos seus familiares enfermos, aínda que, nalgúns casos estaban atendidos xa por médicos, pero ao non notar melloría a busca de solucións fóra de medicina, e polos consellos que lles daban outros aunienses que pasaran xa por iso, era o motivo de acudir a elas na procura dunha última solución.

Contaba a Siña Amelia: “*Maruxa foi a esas mulleres polo que lle pasou cunha neta, rapaza da súa filla. Eu un día fun alá canda eles para que me viñeran a axudar a botar as patacas co arado. Ao chegar estaban a chorar pois a meniña non lle probaba comida. Xa foran a unha muller de Vigo, que lle costara 10.000 ptas, e non lle fixera nada.*

Eu lles dixen, porque non ían a unha que hai en Cangas, que é moi boa, é unha muller que acerta ben. Explíqueilles que eu non sabía desa muller, pero dixéramo a consogra da miña cuñada. Fóra a ela cando foi da miña filla, os médicos non paraban de cortar seguido, xa tiña cinco operacións, e fomos a ela, *e curou.*

Despois de discutir coa súa filla para ver quen ía, por fin foi ela, Maruxa, dou ben con ela porque expliqueille como era para chegar. Tan pronto como chegou, contoulle o que tiña a meniña e, en nada, a muller díxolle: - Que era un irmán seu a que a tiña así.

Estivo un tempo a falar con ela e explicoulle o que tiñan que facer. Ao chegar, fixéronlle o que a muller lle dixera e aquela mesma noite a meniña comeulle unha taza de leite e unha tortilla francesa; e ata a fecha.”

Esas mulleres, entre a xente da illa, colleran fama de dar con facilidade cos males e buscarlle solución, é por iso, que agás que non puideran por algunha forza maior, sobre todo económica, aínda que algunhas cobraban só a vontade, acudían a elas con certa frecuencia, sobre todo se a problemática ocorría na primavera e no verán que era máis doado achegarse na dorna a terra.



Aínda que non sempre acertaban, tiñanlles moito respecto, e non falaban mal delas nunca, agás entre os propios da casa. Había coma un medo a que alguén lle contara algo a elas, ou elas mesmas, cos seus supostos poderes, puideran sospeitalo, e poderían causarlles algún tipo de mal.

Tamén, pola contra, se solucionaban a cuestión pola que foran onda ela, non dubidaban en contarllo aos demais veciños, o que provocaba que se quedaran coa copla e aproveitaran os consellos que esas mulleres lles deran a outros para, en caso de que lles ocorrera o mesmo, poder eles mesmos buscarlle unha solución ou acudir a algunha “meiga” auniense para que fose ela a que levara o asunto.

Así pasou cun costume que, segundo parece a mediados do século XX, había nalgúns casas aunienses, de ter os cadros ou fotos dos familiares falecidos colgados da parede, ata que pasou o que contou o Sr. Juan: “... *o meniño atopábase mal, comía pero non engordaba, morría seco e pasaba moito tempo na casa, non ía xogar cos demais nenos.*

Os pais levárono a “unha muller desas”. A muller díxeralle que o causante do mal do meniño era a avoa. Tiñan na parede da casa todos os cadros dos que morreran, e a muller díxolle que eles, os que estaban na parede, son os que teñen así ao meniño, porque non lle dades misa ningunha. Darlle varias misas e sacalos da parede.

Así fixeron e o rapaz, ao pouco curou e xogaba cos amigos e ía á escola.”

Aínda que é difícil supoñer, ata que chegaron os primeiros turistas alá polos anos 70 s. XX, que os aunienses tiveran fotos nas súas casas, agás, como me comentou no seu momento José Curt, que polos anos 50 xa estaba fotografando persoas, fauna e flora polas Cíes e Ons e que lles regalaba algunha posteriormente e, posiblemente tamén, que outros coas mesmas angueiras tamén o fixeran; si dende logo algunha familia tiñaas, despois do ocorrido co rapaz que contou o Sr. Juan, seguro que todas desapareceron das paredes e pasaron a ser gardadas nalgunha caixa de zapatos.

A esas mulleres non ían só por problemas coas persoas, tamén cando xurdían complicacións cos animais, sobre todo vacas ou bois, que eran os animais aos que máis había que coidar por todo o que aportaban á casa, tamén ían onde elas.

Así ocorreulle á Siña Erundina: *“Tiñamos un boi que non nos comía nada, morría seco. Era inverno e non había barco para levalo a terra, e á Illa non viña ningún médico dos animais. Fomos onda Josefa, que dicían que sabía de remedios para os bichos. Veu a casa, mirouno e dixo que non sabía o que tiña.*

Entón a miña nai díxome: - Se non morre antes, cando faga boa sason, hemos de mirar quen che pode achegar ata Bueu e vas ir a Cangas, onda Esperanza e que che ensine a casa da muller que bota as cartas, que nos dixeron que era moi boa, para que che diga o que ten, e mirar se hai cura. Lévalle, como dixo Josefa, uns pelos do animal.

De alí a un tempo, cando calmou o mar, fun a Cangas onde ela. Eu levei os pelos do boi nun papel no bolsillo da chaqueta. Ela vivía soa. Ao chegar, petei na porta e díxome:

- Quen está aí, o que estea que entre para adentro.

Eu entrei, ela estaba na cama. Mandoume sentar á beira dela, e sen eu dicirlle nada de nada, díxome:

- A ver, dáme acá eses pelos que tes no bolsillo.

Eu asusteime, como sabía ela que traía os pelos do animal no bolsillo? Veu os pelos e volveu a dicir:

-Paréceme que agora ves moi tarde, este boi está moi avanzado filliña. Quen o puxo así é unha que, indo para o norte, ten unha figueira, ela foi quen cho fastidiou, botoulle un mal de ollo. Agora xa non ten remedio.

Aínda así, durou un tempo e o meu pai logrou vendelo por 5000 reais.

Pero a historia non acabou aí, dinlle os cartos que me pediu e díxome, espera un momento que che teño que dar unha boa noticia:

-Vaste casar cun chavaliño moi mariñeiro. Dille a túa nai que non estea preocupada polo teu irmán que está ben e vai chegar a casa pronto con cartos.

E así ocorreu.”

Poderíamos seguir contando máis historias de *“unha muller desas”*, pero as que teño recompiladas son moi parecidas todas, con pequenas variantes, e penso que estaríamos repetíndonos. As xa expostas poden valer de exemplo das necesidades que

tiñan os aunienses de acudir a estas mulleres por mor da falla de servizos médicos na propia illa ou por buscar unha última esperanza ás enfermidades que os facultativos non daban solución, ou que estaban xa nun estado moi avanzado onde as posibilidades de curación eran mínimas.

Para dar remate a este tema de *“unha muller desas”*, dicir que, ás veces acudían á Illa mulleres, que os aunienses cualificaban como *“gitanas”*, non por pertencer a esa raza, senón, penso eu, por non utilizar o nome de <bruxa> ao falar delas, e que, a carón de axudar con remedios a posibles problemas que os aunienses lle presentaban, tamén botaban as cartas, predicían o futuro, facían de *“psicólogas”* aconsellando sobre temas de amoríos, conflitos, dificultades, dúbidas,...

Polo xeral, as poucas veces que acudían a Ons, facíano porque as chamaran por algún motivo, por necesidade ou porque en terra non eran ben vistas e, na Illa, aínda que ao principio rexeitábanas, pouco a pouco ían conseguindo confianza con algunha familia e logo, segundo como lle fose con ela, ían facéndose coa amizade doutras que, dun xeito clandestino, pedíanlle algún favor, intentando que ninguén o soubera.

